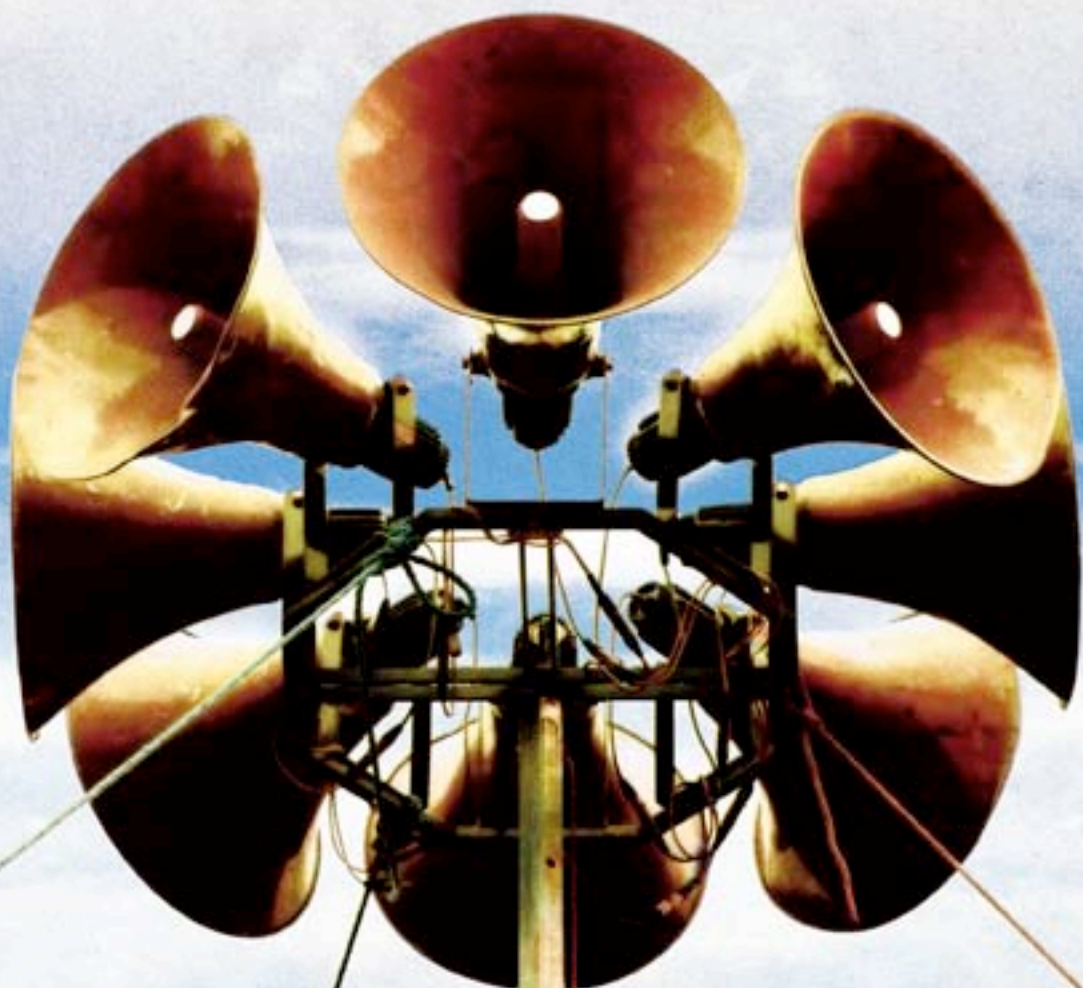

TONI
ORENSANZ
EL FALSARI

Notes de color

Cossetania Edicions

30

Notes de Color — 30

EL FALSARI

TONI ORENSANZ

Cossetània
EDICIONS

Primera edició: març del 2010

© del text: Toni Orensanz
© d'aquesta edició: Cossetània Edicions

Edita: Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-9791-666-0

Dipòsit legal: B-6.949-2010

CARLICOS I COMPANYYA

Hi vaig deure ensopegar un fotimer de vegades. Tantes que el recordo perfectament, aquell roc. Negrot, polit, brillant, com si fos de basalt. De vegades he pensat que si estava tot allisat, com si li haguessin passat paper de vidre, era pel fregament de gent, de nens, de vells, de mules atrotinades que hi devien haver ensopegat des del pleistocè. A Falset no hi havia ningú que no s'hi hagués pelat los genolls, ni que fos solament en una ocasió.

Lo transcendent, però, per a la història que els vull contar és que aquell coi de roc era al mig, al refotut centre del carrer Davall, on vivien mons iaïos, que els xiquets d'aquells verals havíem triat per jugar a pilota. Quan ara hi passo, per aquell tros de carrer, no m'ho explico. Lo terreny de joc que presidia el cèlebre pedrot no fa ni trenta metres quadrats (deu de llarg i no més de tres d'ample), fa baixada (lleugera, però baixada), les parets no són paral·leles (ni tan sols és un rectangle), un dels costats està coronat per un terraplè aixecat on lo més fàcil és penjar-hi la pilota i, a sobre, fins a mitjans dels anys setanta allí hi havia aquell rocot reconsagrat on hi havia ensopegat tot Cristo des que Falset tenia carta de poblament.

Si hi jugàvem, però —almenys qui jo recordo jugant-hi, mon germà David, lo Joan Manuel Bargalló i jo—, era per una raó elemental: teníem casa a la vora; lo Joan Manuel, casa seva, i naltros,

la dels iaïos. Potser no cal buscar-hi tres peus al gat, ja era això. Ben pensat, però, hi havia una altra raó de pes: a aquell tros de carrer només hi miren dos cases, dos portes que, en aquella època, eren sempre tancades. Allí no hi vivia ningú si no era alguns caps de setmana i en època de vacances. Vull dir que en aquell racó mal fotut de carrer no destorbaves ningú i no corries el perill que la vella o el vell amb vocació d'emprenyar-se et prenguessin la pilota fins a nova ordre o t'arremetessin amb la gaiata.

Aquell pedrot basàltic l'havíem intentat treure d'allà on era una infinitat de vegades una gernació de xiquets. Però no hi havia manera. Cada revetlla de Sant Joan intentàvem petardejar-lo sense èxit. Era com un queixal, amb una arrel llarguíssima, profunda, arrapada al centre de la Terra. Fins i tot, quan van cimentar el carrer Davall, l'any 1977, los treballadors de la Brigada s'hi van haver de barallar un parell de jornals. Però de l'eliminació del roc amb l'arribada de la civilitat més asèptica, ja en parlarem més endavant. Això sí, no es pensin que amb la desaparició del roc de la faç de la terra, amb l'adéu d'aquell iceberg foscot, lo joc de pilota va passar a ser gaire més plàcid. No és això.

El joc de pilota al carrer Davall es veia interromput contínuament. Cada cop que passava algú per aquell carreró estret, tocava parar la pilota i quedar-se fossilitzat. "Passa algú!!", cridava qui fos en senyal d'alerta només adonar-se de la presència de terceres persones alienes als xuts i als gols, i els aprenents de futbolistes ens quedàvem paralitzats fins que qui fos passava de llarg, i la pilota tornava a redolar.

De vegades qui interrompia el joc, fins i tot ho feia contra la seva voluntat. Vull dir que qui fos que irrompia al terreny de joc no ho feia voluntàriament. M'explico. Era el cas del Carlicos, un home amb boina que, assegut en una cadira baixa de bova, es passava el dia a la porta de casa seva amb la mirada posada qui sap on. Aquell home parlava en castellà i, encara avui quan la recordo,

la seva em sembla la imatge de l'antigor, d'abans quan antes, que diuen los vells.

(Obro un parèntesi ràpid: això d'*abans quan antes* em sembla fantàstic per referir-se al passat més llunyà, al pretèrit més perfecte, a aquell passat de què es perd la memòria, de què no tenim un record viu i en cap cas per parlar del passat del qual un home o una dona en pot tindre una notícia viscuda, lo passat de l'experiència pròpia. *Abans quan antes* es fa anar molt per dir fa molts anys, igual que a l'Ebre n'hi ha que diuen *dematí mañana* per referir-se a primeríssima primera hora del matí, molt aviat: "quedarem demà dematí mañana, només sortir el sol" ...)

Així, la imatge del Carlicos davant de casa seva, a sol i serena, fes un sol furient o una garbinada fresqueta, davant la façana emblanquinada, la porta oberta de bat a bat, la boina negra, la camisa blanca botonada fins a la nou, les sabatilles hivernals als peus ni que fos l'agost, em sembla d'abans quan antes, una estampa pròpia d'aquest Mediterrani secular que va d'Istanbul a Rabat, de Kavafis a Lorca, d'Ulisses a l'aubergínia i el fardatxo, de Creta al Malanyet. Però (a banda de tot això), lo transcendent pel que ens ocupa és que el Carlicos era epilèptic. Los atacs li agafaven sovint, i quan menys t'ho podies esperar, anessis a picar un penal, estiguessis celebrant un gol o acabassis de dibuixar una passada afortunada. Com i quan menys podies pensar-t'ho, lo veies caure de la cadira baixa, convuls, com enrampant-se, la cadira anava per terra, i el Carlicos, de vegades amb boina i de vegades sense, redolava costa avall en direcció al nostre camp d'operacions. Naltros paràvem lo joc immediatament i, espantats per tanta tremolor i la caiguda lliure silenciosament assolellada, plegàvem veles i fugíem comes ajudeu-me. Ja podien haver-nos explicat los grans, mil-i-un cops, que no passava res, que no calia que els talons ens toquessin al cul, que en pic lo vèiem caure iniciàvem la fugida en massa. Lo Joan Manuel deia que treia escuma per la boca, però no ho sé, jo no vaig arribar a veure-ho mai. Jo arrencava a córrer i, per si de

cas, ni se m'acudia girar-me a mirar, i això que del bíblic Lot no en tenia ni mitja notícia. Jo corria, només corria. Qui arreplegava el Carlicos era la seva germana, que es deia Rosario i que també era de romancer lorquià, vestida de negre com anava, de faccions tibades i monyo engroguit de tant regar-lo amb colònia. Deien que el primer que feia la Rosario era posar-li un mocador a la boca perquè no es mossegues la llengua, però això tampoc puc certificar-ho. Ja ho dic, jo corria, només corria. Quan anys després vaig llegir que els epilèptics, en alguns llogarets de Galícia, eren considerats en temps passats hòmens llop, fills del dimoni o tarats posseïts, lo Carlicos em va fer pena. Però llavors, l'únic que em feia sentir era por, molta por. Als ulls d'un xiquet, lo que li passava a aquell bon home de la boina era estrany, sí, era com si es transfigurés, com si portés una bestiota dintre que batallava per escapar-se i campar. I ens ho creiem, pura lògica primitiva: allò era cosa de criatures estranyes i de sortir corrent per cames.

Normalment, lo Carlicos no arribava a consumir el descens de la costeta de casa seva. Vull dir que no arribava mai al nostre tros de paradís boterut. La Rosario sortia de casa, com si una veu secreta l'alertés, tan aviat com lo seu infortunat germà començava a precipitar-se. Però alguna vegada, pel que es contava, quan la Rosario era a la compra i el Carlicos queia i seguia i seguia redolant fins on naltros jugàvem a pilota, era el roc qui el frenava. D'allí mai no passava. Lo roc el parava i li feia de topall. Fins aquí. I això que, ben mirat, i m'ho he estudiat una infinitat de cops al llarg de la meva existència, lo natural, lo físicament previsible, hauria estat que, arribat al final de la baixada de casa seva, lo cos inert del Carlicos hagués enfilat la baixada que mena als Rentadors i que comença tot just on conflüen lo nostre camp de futbol i la costeta on vivia aquell home. Però mai no passava. Per alguna raó inexplicable, on feia cap era a tocar del roc, i allí es quedava el cos d'aquell home movent-se espasmòdicament. Lo Joan Manuel, que per a tot tenia una explicació, va dir un dia que si el roc creixia

i creixia fins a les entranyes de la Terra, era perquè el Carlicos, de tan redolar fins allà, el bavejava. I tantes vegades l'havia xopat amb aquella saliva estranya i forta que se li escapava de la boca, que allò era com regar aquell roc prodigiós.

De vegades he pensat que aquella pedra creixia de veres perquè acumulava energia. Energia o mala llet, si volen. Com si la mala llet de tots aquells que hi ensopegaven dia sí i dia també fos lo seu guano. Aquell roc tenia la mala folla de tots los que, al llarg de la història, hi havien anat ensopegant.

Deia el senyor Joan, lo Joan Bargalló, pare del Joan Manuel, que en aquell roc obtús fins i tot hi havia ensopegat lo cavall del Mariscal Suchet, quan assetjava Falset en la guerra del Francès. I afegia que en aquell episodi al cavall se li havia malmès una pota, i que el Mariscal Suchet va agafar tal empenyament que, per venjar la coixesa del seu fidel animal, no va tindre cap altre acudit que arrasar Falset. Qui ho sap.

Lo que sí que recordo ensopegant-hi sovint és lo Frasquet. L'Antònio Frasquet era un sant Pau, un home com una torre, alt i gros. Portava unes ulleres de pasta que s'aguantaven gràcies al miraculós esparadrap, i tenia la mirada extraviada. Lo pobre passejava tranquil·lament sempre, o gairebé sempre, perquè de tant en tant no sé quina mena de bogeria li agafava que passava corrent en samarreta imperi proferint crits contra les dones, totes les dones: "són totes unes males putes", m'han dit que deia; jo no m'en recordo. I ho repetia fins no sé on, fins no sé quan, i se'n tornava a casa suat i caminant, com si res no hagués passat. Quan al Frasquet li agafava el rampell, no hi havia res a témer. No va fer mal mai a ningú, que jo sàpiga. I a més, se'l sentia vindre cridant des de lluny. Lo que havies de fer era limitar-te a plegar i retirar-te, encara que només fos per precaució. I se'l sentia de tan lluny, de l'altra punta del terme, que donava temps a refugiar-te amb una certa calma, tu i pilota, pilota i tu. Llavors, des de la finestra de la cuina de casa de mons iaïos ho guaitàvem tot esperant lo que, in-

exorablement, succeïa sempre que a aquell tros d'home li agafava l'atac. I no fallava mai: tot ell queia estès a terra —metre vuitanta devia fer, tirant curt— després d'ensopegar amb aquell pedrot dels trons. No sé les vegades que el vam veure caure —emplastrades les nostres cares contra la mosquitera de la finestra— per obra i gràcia del roc. No sé si van ser cinc o sis, o cent o mil los cops que hi va ensopegar. Lo que sé és que sempre que passava corrent i cridant allò de males putes, embogit, no veia la pedra i aterrava aixecant una polseguera que ni un bou a la plaça. Lo Joan Manuel, ell i els seus teoremes, los seus teoremes i ell, va dir una vegada que la pedra era un imant. Però ho vam provar amb un retall de ferro triangular, i no hi va haver manera que s'hi enganxés. Així que la conclusió era meridiana: era un imant de persones. I devia ser ben veritat.

Un dia d'aquells que l'Antònio Frasquet va passar pel carrer com si el perseguís lo dimoni, ma iaia Pilar va opinar que aquell pobre home estaria millor tancat al manicomi de Reus, a l'Institut Pere Mata. La cosa va anar així:

—*A este pobre chico lo tendrían que encerrar en el Pere Mata* —va dir.

I encuriosit per què nassos era el Pere Mata, jo vaig preguntar:
—I el Pere Mata, què és?

A la qual cosa mon iaio va respondre amb una sentència que, aquest cop sí, he recordat per sempre més:

—Lo Pere Mata? Lo Pere Mata és la casa dels savis.

Ma iaia opinava que l'Antònio Frasquet no era l'únic que havia d'estar tancat a la casa dels savis. Lo mateix deia dels jóvens mele-nuts i mal afaitats que circulaven amb moto a tot drap per aquell carrer fent terrabastall i aixecant pols i més pols per molt que reguessis lo carrer. Eren uns quants los que passaven a tot gas i, això sí, abans que naltros haguéssim tingut temps d'arrambar-nos a la paret que ens agafava més a prop, la pilota sota el braç, ma iaia i les velles del carrer no sé com s'ho feien però ja havien sortit de

casa afuades a cridar-los bons desitjos com ara: “així t’espenyis!!”, o un simplíssim “maleducats!!”. N’hi havia a qui la reacció de les iaies no els feia efecte. N’hi havia que l’amenaça semblava divertir-los i, fins i tot, encoratjar-los. I n’hi va haver un que, purament i simplement, la va cagar.

Era de Bellmunt, segons tinc entès, barba llarga, camisa descordada, despitalat, xollut i, al ser agredit verbalment, va frenar la moto, va aturar-la i sense baixar va respondre a la concurrència amb un “aneu-se’n a la merda”, que va adreçar, molt especialment, a ma iaia Pilar. Va tornar a donar gas i va fotre el camp.

Lo disgust de la meva avantpassada va ser monumental. Tan gros va ser i tant se’n va parlar que les velles van fer un improvisat concili al mig del carrer, un matí d’estiu quan lo sol encara no mata, després d’escombrar i de regar el carrer per refrescar les idees a la Terra. Amb les escombres a les mans, reunides en redona al mig de la via pública, desconec de qui va sorgir la idea que ma iaia va notificar-li a mon iaio amb un telegràfic: “vamos a correrlos a escobazos”. Lo pla pactat per una desena de iaies dels carrers Davall i Malanyet no podia ser més senzill. En què consistia? No es pot dir més que el ja dit per ma iaia. L’estratègia no era cap altra que esperar el moment oportú per “correrlos a escobazos”. I amb paciència de santes van esperar que el destí els fes lo refotut favor de sumar-se al pla que havien ideat, acordat i segellat sense necessitat de donar-se les mans ni d’aixecar les escombres a l’aire com si fossin improvisades mosqueteres de la llar.

La desitjada badada del motorista, que havia de propiciar la sortida en tromba al carrer de les dones conxorxades, tardava a arribar. Nerviosa, la senyora Rosario va estar a punt un dia de tornar un motorista, i de matar-lo, però l’interfecte no va caure de la moto i va poder seguir sense posar el peu a terra. Però, al final, tanta resignació cristiana va acabar donant los seus fruits gràcies a la col·laboració del roc dels trons, que aquell bon dia semblava ha-

ver-se esmolat més del normal, com si l'esmolet que havia visitat el carrer un parell de dies abans li hagués fet un bon treball.

Feia molta calor. Anàvem amb màniga curta, curtíssima, lo cap xop després d'anar-nos a remullar als rentadors. Jugàvem a pilota, no jugàvem a altre. Lo motorista va enfilear la baixada del Carlicos emulant Ángel Nieto. La Mundeta Cota, vellíssima com era, mocador al cap, va aparèixer en escena amb lo gaiato aixecat. Lo motorista —que va resultar ser el bellmunenc del cèlebre “aneu-se'n a la merda”— va girar-se a mirar-se-la un instant de no res, molt poc temps, però suficient com per badar i encastar la roda davantera al roc de rocs. Moto i bellmunenc, una bola de pèl, van anar per terra. Naltros i pilota vam arrencar a córrer. La moto girava per terra, com embogida, accelerada, la roda davantera desballes-tada. Lo motorista es va aixecar, espolsant-se, sa i estalvi. I aquell xic jove, les xolles tapant-li la cara, quan encara no havia tingut ni temps de comprovar que era viu i de felicitar-se'n, va mirar al seu voltant per adonar-se, atònit, que estava envoltat d'escombres i de iaies enfurismades. Lo van tustar de valent mentre intentava escapar-se i tornava a ensopegar amb lo roc, ara a peu. Estès a terra, lo van seguir fustigant una mica més, fins que va poder driblar les agressores i fer una carrera a la desesperada carrer amunt. La moto allí es va quedar. No va tornar a buscar-la fins a l'endemà, acompanyat de tota una colla de jóvens amb melenes. “Són hippies”, va dir el Joan Manuel.

Van recollir la moto de la costa dels rentadors, i van desaparèixer sense piular. Mentiria si els digués que no van tornar a passar mai més. Però també és cert que van continuar punxant al roc del carrer i traient de polleguera el consorci de iaies irascibles.

No només hi passaven persones i motos, pel carrer Davall, quan hi jugàvem a pilota. Més que les motos, més que les caigudes del Carlicos i més que les carreres de l'Antònio Frasquet, allò que més temíem lo Joan Manuel, mon germà i jo era el Balí. Lo Balí era un gos que va portar de bòlit a tot Falset. Era negre, molt negre,

morrut, molt gros —o a mi m'ho semblava—, mossegador, rabiós sense tindre la ràbia, guino i, alhora, sospitosament silenciós. No sabies com, però quan te'n volies adonar allà el tenies vigilant-te, los ulls encesos, furiós, com si volgués saltar-te al coll. Ras i curt, era un gos que feia por, tinguessis l'edat que tinguessis. Quan apareixia aquell coi de gos calia quedar-se quiet, sense moure's, sense respirar si podies, intentant ignorar-lo malgrat que t'olorés l'ànima, malgrat que es llancés a la pilota i, si era de plàstic, veiessis impotent com la feia miques i ja l'havies vist prou. No eren només los xiquets, tot lo poble li tenia pànic. Però, per la raó que fos, aquell gos dels collons no queia, no hi havia manera d'atrapar-lo, i això que la bola, el llaç i la fona eren, en aquell temps, lo nostre pa de cada dia. Era una època en què les protectores d'animals i el Dog Chow encara eren de camí.

D'aquell gos en parlava tot Déu. I per a mi era un llop des que havia sentit contar a ma iaia una d'aquelles històries de quan los llops baixaven al poble quan los faltava el menjar. La contalla de ma iaia deia que, abans quan antes, rondava pels encontorns un llop blanc com mai se n'havia vist cap. Era viu com la fam, i de fam en aquell temps en tenia i molta. Visqué molts anys, i no es limitava a atacar els animals dels corrals, fins i tot s'havia atrevit amb algun pastor que li havia volgut plantar cara. A la tercera carlinada, deien los soldats que seguia les tropes mirant-se-les de lluny i, si algun cadàver es quedava al camí víctima de penúries o combats, lo llop blanquinós no li feia fàstics. Tant és així, tant se'n va parlar i tant se'l temia que als pobles es van organitzar partides per acabar amb aquell fillol caní de Pere Botero. Van sortir a campar pel terme seguint-li el rastre tots los caçadors i tots los sometents que hi havia sobre la capa de la terra (si fa o no fa, un centenar de quilòmetres a la redona). I li van acabar donant mort lluny de Falset, a Pena-roja de Tastavins, al Matarranya. S'adonaren, llavors, los destres caçadors que aquell llop no era ben bé un llop. D'acord, era blanc, però tenia el cap més redó, lo morro més

curt i menys pèl, molt menys pèl. Allò era una criatura francament estranya, filla del diable o, a males, l'ànima en pena d'algun soldat condemnat a viure com una bestiota sense esme per purgar els estralls comesos durant la guerra. I així es va creure durant anys.

Temps més tard, però, el 1908, la ciència va fer sortir de dubtes tots los nostres avantpassats, o als que en quedaven o, més ben dit encara, als que sabien llegir i en van tindre notícia. Lo *Boletín de Historia y Geografía del Bajo Aragón*, en lo seu segon volum, no va deixar lloc al dubte: lo llop blanc no era tal, aquella bèstia no era res més que una hiena. Com ho senten, ni un llop ni un bitxo lluciferí: allò era una hiena com una catedral.

Lo Balí no va acabar mort a trets com lo llop hiena. Lo seu final va ser més prosaic, menys tràgic, i casualment em va tindre a mi com a testimoni d'excepció. No sé l'any que era. Només sé que a la televisió hi feien una sèrie que es deia *David Croquet*, que anava d'un tramper del Canadà. La sèrie devia tindre bona acceptació no només a Falset, perquè fins i tot se'n van comercialitzar disfresses. Los meus tiets Paco i Maria Dolors me'n van regalar una, d'aquestes disfresses, que va tindre la virtut de fascinar-me. En què consistia, ni ho recordo. Lo que sí que sé, i això ho sabré fins al final dels meus dies, és que incloïa un barret de tramper fet amb pèl de conill que, sense jo sospitar-ho, i el fabricant tampoc, es va convertir en una presa cobdiciadíssima per al Balí.

Un dia que jugàvem a futbol (la pilota omnipresent), lo Balí va descobrir aquell barret de tramper del Canadà i, com que no havia vist mai la sèrie televisiva, als seus ulls allò no era més que un conill realment apetitos que, per alguna misteriosa raó, s'havia instal·lat a viure al meu cap. Lo gos va pujar dalt del terraplè elevat que hi havia al costat del nostre trosset de carrer i, mentre naltros jugàvem aliens a l'amenaça, va decidir atacar i iniciar el vol cap a la presa que coronava la meva testa. No em va ni fer una rascada. Va apoderar-se del conill amb un precís cop de morro i va seguir el seu vol, davant lo nostre astorament infantil, fins que va anar a

caure just damunt del roc maleït, que, en aquella ocasió, més que maleït va ser tota una benedicció.

No sé com va ser, però aquell gos no es va tornar a aixecar mai més. Lo cop amb lo roc va resultar mortal de necessitat, perquè alguna cosa li va fallar, al cànid, i va anar a picar amb lo cap de costat contra el cèlebre pedrot. No vam veure-li sortir ni una gota de sang. Res. Va morir-se al costat del roc, amb la presa a la boca, sense deixar anar ni un gemec, ert com una penca de gel, mentre jo arrencava a plorar desconsoladament tan bon punt em vaig fer càrrec de la situació. No els diré que aquell dia es llancesin coets, però sí que una bona pila de curiosos va vindre a veure el gos jaient a terra abans que algú —no sé qui— lo prengué a enterrar just davall de l'Hort de la Valenciana, al barranc, amb lo barret de tramper del Canadà aferrat entre els queixals.

No va passar gaire temps que el roc va passar a millor vida. Com los he dit, corria l'any 1977 quan los de la Brigada Municipal van acabar arrencant-lo, i no sense tindre una feinada, a fi de cimentar aquell tros de carrer tal i com havia decretat el progrés. Que corria l'any 1977 quan lo paviment va colgar la terra ho certifica una inscripció que algun notari vocacional va fer amb lo dit al ciment encara fresc a la costeta de ca la Teodora. La veritat és que els empleats municipals van haver de suar de valent. No podien desenclavar aquella pedrota amb res, ni amb el pic, ni amb la pala, ni tan sols amb la perforadora, que van anar a buscar expressament al magatzem, a l'altra punta del poble. En sortien espurnes, com si fos de ferro colat, i els nens i els veïns, una vegada més, ens vam concentrar a mirar-nos l'espectacle. Què coi hi devia haver allí davall? On estava aferrat aquell pedrot? Lo Joan Manuel, mon germà i jo no ens en vam perdre ni mig detall. Fins i tot vam berenar allà, mirant-nos-ho, abstrets, sorpresos pels cagos que aquella colla de treballadors deixaven anar com si no ens veiessin, com si no hi fóssim.

ÍNDEX

Carlicos i companyia	7
Joan Pi, <i>Soquet</i>	19
Emili Sastre	29
Francesc Simó, <i>Rabascall</i>	31
Javier Rull Ardèvol, <i>Grillet</i>	43
Cal Sentís	49
Los Mixos.....	51
Eufrasi Ginesta	59
Joan Ferrer, <i>Cagabitllets</i>	61
Pere Muntané, <i>Matacavalls</i>	69
Joan Gavaldà	71
Buenaventura Durruti	73
Quimet Argilaga.....	79
Enric Soldevila, <i>Brillando</i>	81
Los Barbis	85
Nicomedes Méndez.....	89
Josep Maria Guino	105

